

Ankara Çubuk'taki Kuruçay Medresesi ve 1912 Tarihli Nukud Vakfı

Murat ÇELİK*

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Mehmet Emin YARDIMCI**

Kocaeli Üniversitesi

Özet

Osmanlı Devleti'ndeki eğitim hizmetleri her zaman sivil alanda sürdürülmüştür. Bu bakımdan toplumun eğitim ihtiyacı vakıflar eliyle görülmüştür. Osmanlı tarihi boyunca eğitim sahasındaki hizmetlerin büyük bir kısmını üstlenen vakıflar merkez ve taşrada resmi görevde olan ya da sivil statüde bulunan hayırseverler tarafından kurulmuş, daha sonra bunlara gelir getirici imkanlar aktarılmıştır. Bu sürecin resmi prosedürü mahkeme huzurunda akdedilerek bir metne dökülüp tescil edilmiştir. Başlangıçta daha ziyade gayrimenkuller bu müessesenin kaynağını oluştururken daha sonra kitap ve para gibi menkul varlıklar da bunlara eklenmiştir. Bu çalışmada eğitimin finansmanında kullanılan para vakıflarından birine ait vakfiye ele alınmaktadır. Bu çerçevede Ankara'ya bağlı Çubuk kazasının bir köyündeki Kuruçay Medresesi'ne ait para vakfının vakfiyesi araştırmaya konu edinmekte, vakfiye tartışılmaktadır. Tartışma medresenin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan vakfiyesi etrafında sürdürülmektedir. Bunun için önce Osmanlı medreseleri ile para vakıflarına değinilerek fikri bir zemin oluşturulmuştur. Ayrıca Kuruçay Medresesi ile kurucusuna dair bilgiler verilmiş, vakfiyede yer alan unsurlar ele alınmıştır. Vakfiyenin tartışılması sırasında içerdiği unsurların üzerinde durulmuş, para vakfının büyüklüğünün yanı sıra alım gücüne dair mukayeseler yapılmıştır. Tartışmanın neticesinde Osmanlı medreselerinin finansmanında para vakıflarının da kullanıldığı, Ankara'nın merkeze uzak bölgelerinde de bu türlü finansman imkanlarının tercih edildiği ve halkın eğitim girişimlerini desteklediği sonucuna varılmış, bu türlü imkanların bugün de yükseköğretimde kullanılabilmesine işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Medrese, Yükseköğretim, Para Vakfı, Çubuk, Ankara

* Dr. Öğr. Üyesi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. mcelik@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9460-8767

** Dr. Öğr. Üyesi. Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü. emin.yardimci@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2896-8342

The Kuruçay Madrasa and Its Cash Waqf of 1912 in Çubuk, Ankara

Abstract

In this research, the endowment [waqfiya] of the cash waqf [money foundation] belonging to the Kuruçay Madrasah in a village of Çubuk, in Ankara is the subject of the research and the foundation is discussed. The discussion is carried out around the waqfiya of the madrasa in Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi [The Archive of the General Directorate of Foundations]. For this, an intellectual ground is formed by mentioning the Ottoman madrasas and cash waqfs. In addition, the Kuruçay Madrasa and information about its founder are given and the elements in the waqfiya are discussed. During the discussion of the waqf, the elements it contains are emphasized and comparisons are made regarding the size of the cash waqf as well as its purchasing power. As a result of the discussion, it is concluded that cash waqfs were also used in the financing of the Ottoman madrasas, such financing opportunities were preferred in the distant regions of Ankara and the public supported educational initiatives. According to the result, it has been concluded that cash waqfs and their opportunities can still be used in education and higher education institutions.

Keyword

Ottoman, Madrasa, Higher Education, Cash Waqf, Çubuk, Ankara

Extended Abstract Introduction

Education in the Ottoman State is part of civil society. In other words, education in the Ottoman times was managed by non-state actors. In this regard, education service was provided by foundations [waqf] in the Ottoman State. Foundations were founded by philanthropists. These foundations were supported by income-generating opportunities, thus ensuring their longevity. Foundations were originally founded on real estates. Later on, books and cash were also devoted, so that a foundation was established with goods. In this study, the endowment [waqfiya] of a cash waqf used in education financing is discussed. In this framework, the endowment of the cash waqf belonging to Kuruçay Madrasa in the Çubuk district of Ankara has been the subject of the research.

The Ottoman Madrasas

The Ottomans established administrative, political, and economic institutions in their places under their administration. In addition to these institutions, they also established educational institutions. However, even though the education system turned into a bureaucratic structure over time, the Ottomans did not consider education as a mechanical structure, but evaluated it in a charity mentality. In this regard, education remained within the field of application of an extremely strong civilian field such as the foundation. The Ottomans supported this approach for both religious and historical reasons and developed it with new opportunities.

The Ottoman madrasas are the heirs of the Anatolian and the Great Seljuqs madrasas before them. They are also the continuation of the institutions that preceded them. In this historical process, both the Seljuqs and the Ottomans took over the heritage and continued the tradition with innovations. The Ottomans designed the madrasas in a hierarchy from towns to cities. They built this hierarchy on the salaries of muderrises [teacher, scholar] who taught in these madrasas that were supported by rich waqfs.

Madrasa studies are generally city centered in the Ottoman studies. Except for the biographies of the famous muderrises and the central madrasas, the studies of provincial origin are not yet at a sufficient level. On the other hand, it can not be said that madrasas are only investigated financially, as they are a part of waqfs. Due to the two issues mentioned above, this study will draw

attention to the provincial madrasas and their finances. Secondly, it is thought that it will contribute to the history of educational institutions in the provinces of Ankara.

The Research Objectives

Studies of Çubuk and also Ankara madrasas are not sufficient, as well. The existing ones focus on two areas. The first of these areas is Çubuk and Ankara history. The second area of research on the subject is the history of education. There is no research directly related to the subject in both areas. For this reason, information on the subject will be compiled from existing sources, and an evaluation will be made using archival documents.

In the classical organizational forms of Ottoman cities, madrasas also gave their effects to the cities or villages. Educational institutions located in the city center and, depending on the situation, in the central points of the neighborhoods, have undertaken an important role in addition to social structures such as inns, baths and mosques. In this context, madrasas were established even in Ankara within the general organization chain and were supported by waqfs.

Cash waqfs are said to be an Ottoman-style financing method and the first examples are taken back to the early Ottoman period. In this regard, for example, the first "cash waqf" in Istanbul is dated 1490. It should be remembered that the cash waqfs occupied the Ottoman public for a long time because they were included in a controversial field in terms of fiqh [Islamic law-jurisprudence]. Especially in the 16th century, academic and social debates for this purpose occupied the agenda considerably and caused debates on the subject.

The Kuruçay Madrasa and Its Cash Waqf

During the Ottoman period, madrasas were also established in the Çubuk district of Ankara. One of these madrasas is Kuruçay Madrasa and its founder is Hacı Ahmed Efendi. As understood from the foundation record, the founder of the madrasa is Hacı Ahmed Efendi, whose nickname is Kara Mehmedzade. Muderris Ahmed Efendi, the founder of both the madrasa and the cash waqf, is the son of a family that settled in Çubuk from Orta of Çankırı. Ahmed Efendi, who is said to be descended from the Prophet Muhammad, was born in Kuruçay village of Çubuk in 1855 and died in the same village in 1939 when he was 84 years old.

Hacı Ahmed Efendi established the Kuruçay Madrasa on his own land. Hacı Ahmed Efendi, who was also a muderris, planned for the future of the madrasa. For this purpose, he donated a cash of 1,000 kuruş. There is no detailed information in the foundation of the Kuruçay Madrasa's cash waqf, except for

some basic information. Accounting records could not be accessed, except for the foundation. Therefore, by trying to make comparisons in the analysis of the foundation, Kuruçay Madrasa's cash waqf was tried to be understood.

As stated in the endowment, the amount to be obtained by operating the donated money was used as the salary of the muderris. According to the statement in the foundation, the salary to be given to the muderris is separated from the foundation's own money. In order to understand the purchasing power of the muderris, the possible salary can be estimated. In revealing this, the salaries of the civil servants in and around Ankara and the prices of goods and services during the period in which the endowment is registered can give an idea. The fact that the monthly salary paid to the clergy in Mihalicçık [Eskişehir], an early example from Kuruçay, is 1.000 kuruş per person may be an example of purchasing power.

It is not surprising that the cash waqf was used as a financial instrument, given the needs of the waqfs in Çubuk. As an example of this claim, it is understood from the sources that Pir Veli and Muharrem donated 300 kuruş for the mosque in Yazır, one of the villages of Çubuk, or another person named Süleyman, son of Ali, donated 8,000 kuruş for the mosque in Sirkeli.

As can be expected in the example of the Kuruçay Madrasa, the cash waqf is extremely important that the madrasas, which were established away from the city centers, continue their activities. Therefore, in order for the madrasa to continue its educational activities, the cash waqf, which is thought to offer direct income generating opportunities, was preferred. However, the activities of the Kuruçay Madrasa, which has been engaged in educational activities, did not last long.

The result obtained from the waqf of the Kuruçay Madrasa is that higher education institutions are financially supported in micro scales. Because the development of education functions and education organizations can be possible with such supports. Especially supporting the chairs in universities in North America can be given as an example to the above result. The cash waqf of the Karaçay Madrasa offers us some suggestions for supporting higher education today. This recommendation is that departments in higher education are supported by micro foundations. Because such financial support will improve education in terms of quality and quantity and make it independent.

Giriş

Osmanlılar siyasi olduğu kadar kültür ve sosyal alanlarda da önemli girişimlerde bulunmuş, eğitimin, hakimiyetleri boyunca idare ettikleri topraklarda yaygınlık kazanması için uğraş vermişlerdir. Seleflerinin dini, sosyal, ekonomik ve siyasi unsurlar içeren miraslarının taşıyıcısı olmuşlardır. Her ne kadar Osmanlı medreselerinin Ashab-ı Suffe ve Nizamiye Medreseleri gibi iki önemli kaynağı olsa da Osmanlıların eğitim kurumlarındaki en önemli icatlarından biri eğitim müesseselerini örgütlenme ve hiyerarşik bir yapı şeklinde teşekkül ettirmeleridir. Bu nedenle hakimiyet alanlarındaki tüm topraklarda yaygınlık kazanmış bir eğitim düzenini tesis ettikleri ifade edilebilir.

Eğitim müesseseleri hayri nitelikli olsa da aynı zamanda Osmanlı siyasi varlığının meşruiyetini sağlayıcı bir kaynak özelliğine de sahip olmuştur. Osmanlı medreseleri şehirler ve kaza merkezlerinden en ücra yerleşim birimine değin inşa edilmiş, böylece hem halkın eğitim ve bilgi ihtiyaçları karşılanmış hem de sosyal düzenin bir standart halinde gelişim göstermesi sağlanmıştır. Bahsi geçen eğitim organizasyonu ve idari yapılanma Osmanlı Devleti'nin en uzak köşelerine değin ulaşmış, Haşiyeye-i Tecrid'den Süleymaniye Darülhadişi'ne doğru inşa edilmiş silsilede görüleceği üzere köylerden şehir merkezlerine kadar yaygınlık göstermiştir.

Ankara'nın Çubuk kazası da bu teşkilatlanma içinde yer almış, Osmanlı döneminde çeşitli derecelerdeki eğitim kurumları tesis edilmiştir. Çubuk'taki Kuruçay Medresesi bu eğitim kurumlarından biri olup araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada Çubuk'un köylerinden biri olan Kuruçay'daki medrese ele alınmakta, medresenin yaşatılması için banii tarafından vakfedilen para vakfı üzerinde durulmaktadır. Bunun için nukud vakfının Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan vakfiyesi temel alınarak çeşitli karşılaştırmalarla anlaşılmaya çalışılmaktadır. Vakfiye ve içerdiği bilgiler çağdaş olan bilgilerle değerlendirilerek Kuruçay Medresesi ve nukud vakfının taşrada eğitimin finansmanı bakımından ne denli değerli bir girişim olduğu gösterilmektedir. Özellikle Çubuk örneğinde de görüleceği üzere taşradaki eğitimin para vakıfları ile desteklenmesi ve bu bakımdan halkın süreçlere dahil olması dikkat çekicidir. Çünkü böylelikle medreselerin idari ve sosyal hayata katılmalarının sağlanması önem arz etmektedir.

Konu ve Literatür Değerlendirmesi

Ankara'nın önemli kazalarından biri Çubukpazarı ya da bugünkü isimlendirmeyle Çubuk olup Osmanlı döneminde çeşitli eğitim kurumlarına ev sahipliği yapmıştır. Söz konusu medrese Çubukpazarı'nda 1330 [1912] tarihli Hacı Ahmed Efendi Para Vakfı'na ait vakfiyesindeki bilgilerden anlaşıldığına göre, merkeze bağlı eski bir Türk yerleşimi olan Kuruçay köyünde Hacı Ahmed Efendi tarafından 1307 [1889-1900] yılında kurulmuştur. Muhtemelen bir süre faaliyet gösteren medrese zamanla etkinliğini yitirmiş, fiziki yapısından ise geriye bir şey kalmamıştır. Bu çalışmada kısa süreli eğitim faaliyetinde bulunduğu anlaşılan Kuruçay Medresesi'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki nukud vakfı vakfiyesi ele alınacak, bu hususta elde edilen malumat bir tahlile tabi tutulacaktır.

Yapılan araştırmada medresenin nukud vakfına ait vakfiyesiyle şahsiyet kaydı dışındaki vesikalarına, misal olarak nukud vakfının işletilme biçimiyle birlikte sarf edilme kalemlerine ait bilgilere ulaşılamamıştır; bu durum araştırmanın zayıf yanını oluşturmaktadır. Bu bakımdan elde sadece medresenin nukud vakfına ait bir vakfiye bulunmaktadır. Ancak Ankara'nın taşrasında, bir köyde kurulmuş ve bir süre de faaliyette bulunmuş olan bir medresenin yanı sıra bunun bir para vakfı ile yapılmış olduğunun gösterilmesi çalışmanın güçlü yanını oluşturmaktadır.

Medrese çalışmaları genel olarak şehir merkezli olup meşhur müderris biyografilerinin dışında taşra kökenli araştırmalar henüz yeterli seviyede bulunmamaktadır. Keza medreselerin imaretler, sıbyan mektepleri, han, hamam ve benzerleri gibi vakıfların parçaları olmaları nedeniyle mali açıdan müstakil bir şekilde araştırıldıkları da ifade edilemez. Yukarıda dile getirilen iki husustan ötürü bu çalışmayla taşra medreselerine ve taşra medreselerinin finansmanına dikkat çekilecek, Ankara'nın taşrasındaki eğitim kurumlarının tasnifine de katkı sağlanacaktır.

Medreseye ve vakfiyeye ilişkin ilk akademik bilgiyi Hüseyin Çınar ile Osman Gümüüşü'nün *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası* (2002) isimli araştırmasında işlemiştir. Söz konusu bu bilgiden başka diğer iki atıf ise *Kuruçay'da Bir Medrese* (1985) ile İlyas Çügen'in *Müderris Hacı Ahmet Efendi Kimdir?* (2011) isimli yazılarında yer almaktadır. İkinci çalışmanın ayrıca *Müderris Hacı Ahmet Efendi (H. 1271/M. 1855-1939)* başlığı altında yayımlanmıştır (2016). Ayrıca Çubuk'daki Osmanlı dönemi eğitiminin değerlendirildiği *Ankara Vilayet Salnamelerine Göre Çubuk* başlıklı tebliğde de Çubuk ve civarındaki eğitim kurumları salnamelerdeki bilgilere göre ele alınmıştır (Yılmaz, 2019). Bahsi edilen çalışmalar ve atıflar dışında Kuruçay Medresesi'nin işleyiş ile finansal arka planına dair başka bir kaynak mevcut değildir.

Yukarıda dile getirilen kaynakların dışında literatüre ilişkin araştırmalar iki alan üzerinde yoğunlaşmakta olup ilkini Çubuk tarihi, ikincisini ise eğitimin para vakıfları ile finansmanı oluşturmaktadır. Çubuk tarihinin doğrudan

konuyu ilgilendirmemesi, eğitim ile para vakıfları ilişkisine dair dolaylı pek çok çalışma olması bakımından her iki alandaki çalışmalara ayrıca işaret edilmeyecektir. Bu nedenle kaynaklardan konuyla ilgili bilgiler derleme yöntemi kullanılarak elde edilmiş ve tahlil edilmiştir.

Osmanlı Medreseleri

Osmanlı medreselerinin kendilerinden önceki Anadolu ve Büyük Selçuklu medreselerinin mirasçıları olduğu bilinmektedir. Onlar da kendilerinden önceki kurumların devamı niteliğindedir. Bu silsilede hem Selçuklular hem de Osmanlılar mirası devralarak yenilikler getirip geleneği sürdürmüşlerdir. Osmanlı medreselerinin iki önemli kurucu örneğinin Ashab-ı Suffe ve Nizamiye Medreseleri olduğu belirtilebilir. Müslümanlar Medine-i Münevvere'de bir şehir inşa ederlerken yeni dinin öğrenilmesi bakımından Mescid-i Nebi'de Ashab-ı Suffe adı verilen dinamik bir eğitim kurumu meydana getirmişlerdir. Sahabelerin burada Hz. Peygamber'e sorular sorarak dinlerini öğrenmek istemeleriyle oluşan eğitim faaliyeti Suffe'yi Müslümanların ilk eğitim kurumu kılmaktadır (Baktır, 2009: 470). Öyle ki Suffe'nin bu özgün yönü örneklik teşkil etmiş, soru cevap metodu ve hayri niteliği Osmanlı medreseleri de dahil İslam eğitim kurumlarının temel özellikleri haline gelmiştir.

Osmanlı medreselerinin model aldığı ikinci önemli kaynak ise Selçuklu veziri Nizamülmülk tarafından kurulan Nizamiye Medreseleri'dir. Örgütlenme ve ders programının yanı sıra nicelik bakımından bu medreselerin Osmanlı medreselerinin kurucu örneği olduğu ifade edilebilir. Gerek kendine has mimarisi gerekse idare biçimi gibi özellikleri nedeniyle Osmanlı medreselerine model haline gelmiştir (Özaydın, 2007).

Osmanlıların ilk medreseleri nitelik ve nicelik bakımlarından bu iki misal üzerinden ilerleme göstermiştir. Osmanlılar Orhan Gazi'den itibaren eğitim kurumlarına son derece önem vermiş, fethettikleri yerlerde kurdukları pek çok idari teşkilatın yanı sıra eğitim kurumları da kurmuşlardır. Bu konuya en güzel misal Bursa'yı fetheden Orhan Gazi'nin ilk işlerinden biri olarak Hisar semtindeki bir manastırı medreseye dönüştürmesidir (Hızlı, 2004: 377). Osmanlılar hem İznik hem de Bursa'da ilk medreselerini tesis etmiş olsalar da Osmanlı Beyliği'nin Balkanlarda ilerlemesiyle burada kurulan yeni eğitim kurumları medreseleri kurumsal bir hale dönüştürmüştür. Edirne'nin fethedilmesiyle birlikte başkent Bursa'dan buraya nakledilmiş, bunun yanı sıra yeni idari merkezin hedeflerine uygun eğitim kurumları tesis edilmiştir. Ardından Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle de siyasi ve idari yapı güçlenmiş, bunun yanı sıra eğitim sisteminde de ciddi bir değişim meydana gelmiştir. Fatih Sultan Mehmed de atalarının gibi medrese kurmuş bu çerçevede Aya-sofya ile Zeyrek Camii'nde medreseler oluşturmuştur (Uzunçarşılı, 1988: 5).

Osmanlı medreseleriyle ilgili gözden kaçırılmaması gereken ikinci önemli düzenleme Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan Süleymaniye

Medreseleri ve Darülhadis'te görev yapan müderrislerle ilgili tesis edilen hiyerarşik tasniftir. Bu ve diğer medreselerde belli bir sistematik içinde öğrencilere hizmet verilmiş, rahat bir biçimde eğitimlerini sürdürmelerine imkan sağlanacak önlemler alınmıştır. Bilhassa kalacak yer ve beslenme alanlarında hayri tesisler kurulmuş ve eğitimin tüm Osmanlı toprakları sathında yaygınlaşması için gayret sarf edilmiştir (Hızlı, 1988: 188; Hızlı 2008: 27). Bu gelişmeler çerçevesinde Osmanlılar hiyerarşik olarak müderrislerine 20 akçe verilen Haşiy-i Tecrid (Yirmili) Medreseleri'nden İstanbul'daki Darülhadis Medresesi'ne kadar ulaşan bir medreseler sistemi inşa etmişlerdir. Bu müesseseler vakıf şemsiyesi altına alınarak hem devletin siyasi hedeflerine hem de hayri amaçlara hizmet eden bir yapının oluşturulmaya çalışıldığı iddia edilebilir (Uzunçarşılı, 1988: 33-34).

Vakıfların kontrol ve ibraları buldukları yörelerdeki kadılar tarafından yerine getirilmiş, son derece başarılı ve etkili sosyal girişim örnekleri olmuşlardır. Böylece Osmanlı topraklarının en ücra köşelerinden İstanbul'a değin hayır teşekkülü olarak medreseler inşa edilmiş, bunlar ise müderrislerinin maaşlarına göre birer silsile şeklinde tanzim edilmişlerdir. Böylece en alt seviyeden eğitimine başlayan bir öğrenci içerik ve zorluklarına uygun olarak medreselerde ilerlemiş, en üst seviyedeki Darülhadis'den alınan icazetle de mezun olmuştur. İcazetle Osmanlı devlet düzeninde askeri sınıfa, diğer bir deyişle ilmiye sınıfına, dahil olunmuş, ifta için müftülüğe, kaza için kadılığa, müderrislik için de tedrise doğru bir yol izlenmiş, buna uygun başvuru kanalları oluşturulmuştur (Uzunçarşılı, 1988: 23-53; Baltacı, 2005: 114-117; İzgi, 1997: 35-42).

Osmanlı şehirlerinin klasik örgütlenme modelleri içinde yer alan medreseler buldukları yerleşim birimlerine kendi renklerini vermişlerdir. Şehir merkezindeki ve duruma göre mahallelerin odak noktasında yer alan eğitim kurumları han, hamam, cami gibi sosyal içerikli yapıların yanında önemli bir görev üstlenmişlerdir. Bu bağlamda genel örgütlenme silsilesi içinde Ankara'da da medreseler kurularak vakıflarla desteklenmiştir. Ankara gerek Selçuklu döneminden kalan medreseler gerekse Osmanlı döneminde yapılan ve eğitim sistemine dahil edilen kurumlarla eğitim sistemi içinde önemli bir yer kazanmıştır. Zaman içerisinde irili ufaklı medreseler kurulmuş, burada meşhur alimler ders vermiştir. Kuşkusuz bu türlü vakıfların kurulmasında idari sınıfın maddi katkılarının yanı sıra Ankara'nın hem Selçuklulardan beri devam eden Ahi şehri olması hem ticari bir merkez olma durumu hem de yerel halkın eğitimi desteklemesi şehirde irili ufaklı eğitim kurumu ve medresenin de kurulmasına yol açmış bulunmalıdır. Ankara'da kurulan medreselere Kızıl Bey, Yeşil Ahi, Sarı Hatib, Seyfiye, Sevaniye, Emniye, Haseki, Sun'iyeye, Ağazade, Saraç Sinan, Yusufiye, Saidiye, Şükriye ve Hacı Bayram-ı Veli'nin müderrisi olduğu Ak Medrese misal olarak verilebilir (Özdemir, 1986: 51-64).

Osmanlı Döneminde Çubuk

Kaynaklarda geçtiği üzere Çubukpazarı, Çubukabad veya bugünkü adıyla Çubuk, tarihi ehemmiyeti dolayısıyla Ankara'nın önemli kazalarından biridir. Bu önemi kuşkusuz Yıldırım Bayezid ile Timur'un karşı karşıya geldiği ve Ankara Savaşı adı verilen mücadelenin yanı sıra kavşak noktasında bulunmasından da kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Ankara Savaşı'nın meydana getirdiği etkinin hala bazı hatıraları taşıdığına dair misal verilebilir (Çınar 2019). Mesela Çubuk'un Kuruçay'dan sonraki kuzey yönündeki köylerinden biri olan Kışlacık'ın Ankara Savaşı ile bağı kolaylıkla kurulabilir. Öyle ki halk arasında ordunun buradaki ağaçlık alanda beklediği rivayetleri bulunmaktadır (Arıoğlu 2016: 313). Diğer yandan savaş sonrasında muharebeye katılanlarca iskan edilen yerlerin Yıldırım köyleri olarak anılması bu nedenden kaynaklanmaktadır.

Çubuk'un Ankara'ya tabi diğer kazalarla mukayese edildiğinde onlar kadar gelişim göstermediği ifade edilebilir. Öyle ki medreselerin Çubuk'un merkezinde değil de köylerinde kurulmuş olması bu bakımdan önemli görülebilir. Bu çıkarıma göre Çubuk “... siyasi, sosyal, ekonomik, ve kültürel olarak Ankara Sancağı'nın gölgesinde kalmıştır. Çünkü Ankara Sancağı'na bağlı diğer kazalardaki idari, sosyal ve kültürel yapılanmanın birçoğu Çubuk'ta görülmemektedir” (Yılmaz, 2019: 198).

Ankara'nın merkezine diğer kazalardan daha yakın olması Çubuk'u kısmen farklı kılmış olmalıdır. Bu yakınlık hem ticari hem de idari bakımlardan Çubuk'un Ankara ile daha yakın temas kurmasına yol açmış bulunmalıdır. Ankara'nın gölgesinde kalmasından ötürü eğitime ilişkin kurumların Çubuk merkezde ortaya çıkmadığı söylenebilir. Osmanlı döneminde Ankara'dan altı saatlik uzaklıktaki Çubuk diğer pek çok idari ve kültürel ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim ile ilgili olanlarını da yine zamanına göre merkeze yakın olması nedeniyle Ankara'da ikmal etmekteydi (Taş, 2014).

Araştırmalarda işaret edildiği üzere Çubuk 15 ve 16. yüzyıllarda Türk ve Müslümanlar tarafından iskan edilmiş bir bölge olagelmıştır (Kankal, 2016: 29). Bununla ilgili olarak Osmanlı arşiv belgelerindeki epeyce kaynak olduğu söylenebilir. Bu çerçevede Çubuk'a ilişkin olarak en eski kayıtlardan Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan Çubuk'a ilişkin kayıtlar incelendiğinde 1463 tarihli 9 Numaralı Maliyeden Müdevver Ankara Tahrir Defteri'nde Çubukpazarı kazasının 172 köy, 19 mezraa ve 13 yayladan müteşekkil olduğu görülmektedir. 1523 tarihli tahrire göreyse kazada 193 köy, 13 mezraa, 36 yayla ve 2 adet çiftliğin kaydedildiği belirtilmektedir. 1571 tarihli defterde ise 194 köy, 36 mezraa, 33 yayla ve 2 çiftlik bulunmaktadır (Demir, 2016: 395-396). Kuşkusuz bu rakamların üretim temelli bir nedenle hazırlandığı biliniyor olmakla birlikte Çubuk'un o dönemki nüfus ve üretim kapasitesini göstermesi bakımından önemli olduğu belirtilebilir.

16. yüzyılın başından itibaren Osmanlı idari taksimatında Çubuk, Ankara'yı oluşturan Murtazaabad [Kazan tarafları], Ayaş, Bacı [Polatlı ve civarı] ve Yabanabad [Kızılcahamam ile Çamlıdere] kazalarından biridir (Çınar 2016: 47). Daha sonra kazalara Çukurcak, Şorba ve Yörükân-ı Ankara eklenmiş olsa da Çubuk Ankara idari yapılanmasında önemli bir yer işgal etmiştir (Taş, 2014: 29). Evliya Çelebi'ye bakılacak olursa burası büyük pazarı olan yüz elli akçelik bir kaza olup yedi nahiye ve yetmiş köyden müteşekkildir. Coğrafi olarak büyük bir alana yayıldığı anlaşılan Çubuk'un Ankara'nın yukarıda anılan kazalarının en büyüğü olduğu anlaşılmaktadır (Evliya Çelebi, 1999: 222'den naklen Çınar 2016: 48). Öyle ki 1830 yılında başlayıp sonuçları 1831'de ilan edilen ilk nüfus sayımına göre Çubuk'ta hepsi Müslüman olan 5.385 erkek kayıt edilmiştir (Çınar, 2016: 49). Söz konusu nüfus sayımında verilen bu kayda istinaden eşler ve çocukların da eklenmesiyle yaklaşık bir rakama erişmek mümkün görünmektedir. Benzer bir şekilde 1844-1845 yılları arasında tutulan Temettuat Defterleri'ne göre ise Çubuk'ta toplam hane sayısı 2.067, erkek nüfus sayısı ise 6.128 olarak tespit edilmiştir (Çınar, 2016: 51).

Çubuk Osmanlı dönemi boyunca idari taksimat içinde farklı statülerde yer almış, önceleri kaza sonrasında nahiye haline getirilmiştir (Çınar 2016: 54). Kuşkusuz bu süreç içerisinde idari mekanizmaları ve kaza içinde yer alan teşkilatlanmaları da buna uygun hale dönüştürülmüştür. Çubuk'un bilhassa nahiye olduğu 1903'ten sonra yönetime ait birimlerinin kurulmasında kısmen kesintiye uğradığı da eklenmelidir.

Çubuk, arşiv kayıtlarına göre Kuruçay'dan başka Yukarı Çavundur Medresesi haricinde Ankara'daki medreselerle de ilişkili bir kazadır. Öyle ki Pursaklar [Busaklar] ile Akyurt'ta [Ravlı] Ankara'nın merkezinde bulunan Melike Hatun ile Yeşil Ahi Medresesi'nin yanı sıra Sivas'taki Buruciye Medresesi'nin gelir elde ettiği vakıf malları bulunmaktadır. Melike Hatun için Pursaklar, Akyurt, Beycüğez [Büğdüz] ile Kilisecük, Yeşil Ahi Medresesi için ise Çubuk'un Karı köyü vakıf mallarıdır. Kafırsarayı, Karyağdı, Kösrelik ve Kavacık köyleri ise Sivas'taki Buruciye Medresesi'nin hissesinde yer almaktadır (Demir, 2016: 403; Çınar & Gümüşçü, 2002: 244-245).

Osmanlı Para Vakıfları Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Kuruçay Medresesi hem tarihi arka planı hem de vakfiyesi temel alınarak iki açıdan ele alınabilir. Mesela medresenin para vakfı ile mali açıdan desteklenmesi tarihi olarak şaşırtıcı olmamakla birlikte dikkat çekicidir. Bu nedenle izahat kısmına para vakıfları ile başlamak vakfiyenin tartışılması bakımından faydalı olacaktır. Para vakıflarının fıkıh bakımından tartışmalı bir alana dahil olması nedeniyle Osmanlı kamuoyunu uzunca bir süre meşgul ettiği hatırlanmalıdır. Bilhassa 16. yüzyılda bu uğurda yapılan ilmi ve toplumsal tartışmalar gündemi bir hayli meşgul etmiş ve konuya ilişkin münakaşalar ile münazaraların yapılmasına neden olmuştur (Dumlu 2015; Özcan 2008).

16. yüzyılda Osmanlı'da para vakıflarının mevcudiyeti konusundaki münakaşalar esnasında rıbh [fazlalık] meselesinin ele alınmaması dikkat çekicidir. Münakaşaların devamında rıbh konusu ele alınmış, para vakıflarının uygulamalarına dahil edilmiştir. Vakıfların dışında rıbh uygulaması, yetimlerin parasal varlıklarının idaresinde, maliyede iltizam sisteminde ve sarraf muamelelerinde tespit edilen oranın üzerinde işlem görmemesi şartıyla engellenmiştir (Genç, 2000: 54). Bu bakımdan para vakıflarının kullanımı Faroqhi'nin de ifade ettiği üzere bazı Bosnalı tacirlerin Venedik'le ticaret yapmak üzere ihtiyaç duydukları finansmanı tedarik etmede kullandıkları da görülmektedir (Faroqhi, 2004).

İmam Şafii'ye göre vakıf varlığını sürdürdüğü sürece gelir getiren herhangi bir varlık vakfedilebilir. Vakfın kuruluş sermayesi tüketilmemelidir; menkuller vakfedilebilir. Şafii mezhebinin etkin olduğu bölgelerde para vakıfları reddedilmemiştir. Bu görüşe Malikiler de katılmaktadır. Vakfedilen paranın borç olarak verilip geri dönmediği zaman vakfında varlığını kaybedeceği görüşü bildirilmiştir. Paranın vakfedilmesi tasdik edilmiş ve vakfın çalışır durumda olması elzemdır. Hambeli mezhebinde ise menkullerin vakfedilmesine izin veren Şafii görüşü benimsenmiştir (Çizakça, 2017: 47-48).

Osmanlılar döneminde para vakıflarının sahih olmadığına, diğer bir deyişle fıkhen uygun olmadığına ilişkin tartışmalar sürmüş ve genel olarak Ebu Hanife'ye istinaden bu türlü vakıflar kabul görmemiştir. Çoğu defa farklı görüşler ele alınmış neticede hayır yapmanın evveliyeti dikkate alınarak İmam Züfer kavlince bu türlü vakıfların sıhhati kabul görmüştür. Kuşkusuz para vakıflarının kimliği iki bakımdan dikkat çekmektedir.

Para vakıflarının borçlanma maliyetinin uzun dönemde sabit kalması zanaatkarın piyasadan borçlanma oranını öngörmelerini sağlayarak istikrarlı bir finans ortamının doğmasını sağlamıştır. Tefecilerin tekelinde olan yüksek faiz uygulamalarının yaratacağı olumsuz ekonomik düzenin etkileri para vakıflarının varlığı ile azalmıştır (Korkut & Bulut, 2017: 174-175).

Edirne'de 1423 senesinde Yağcı Hacı Muslihiddin'in kurucusu olduğu, Osmanlı'da bilinen ilk para vakfı 10.000 akçe sermaye ve dükkanlara sahiptir. Para vakıflarının sayısı 17. yüzyıldan sonra hızla artmıştır. Bu yüzden meselelerin anlaşılabilmesi için Amerikan altın ve gümüşlerinin Avrupa'ya nakledilmesi, Osmanlı coğrafyasında değerli maden girişinin artması, Batı Avrupalı tacirlerin Osmanlı'da etkinliğini arttırması ve sanayileşen merkez devletlerde finans ve bankacılık alanlarındaki gelişim gibi faktörler dikkate alınmalıdır. Osmanlıların iktisadi anlayışı ile çelişen kapitalizmin finansal kurumlarına ve faizli bankacılığa karşı para vakıflarının yaygınlaştığı görülmektedir. Ticaret hacminin ve pazarların genişlemesi kentlerde esnafın ve sınai üretimin kredi gereksinimini arttırmıştır. Bu bakımdan ekonomide finans ve kredi ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda para vakıfları önemli bir konumda bulunmuştur (Bulut, 2017: 140).

Belki de para vakıflarının tahsisi bilhassa 16. yüzyıl sonrasında vakıf kurumunun sunduğu hizmetlerin finanse edilebilmesi için en uygun ve lojistik kolaylık sağlayan hızlı ve güvenilir yol olagelmıştır. Özellikle büyük ve külliye halindeki vakıfların ihtiyaçlarına yönelik akarların fiziki büyüklükleri ve bunların mevsime uygun gelir getirici imkanları ile mütevellilerinin suiistimallerinin kontrol edilebilmelerinin zorluğu hatırlanabilir. Keza akar olarak tahsis edilen gayrimenkullerin bakım-onarım ve benzeri sorumlulukları da problemler doğurmuş olmalıdır. Bu yüzden para vakıflarının nakdi ve transfer edilebilir olması ve halk içinde talep edilir bir durum arz etmesi zamanla yaygınlaşmasını mümkün kılmış olmalıdır. Diğer yandan gayrimenkule dayanan vakıf varlığının verimlilik hususunda büyük handikaplar içinde olduğu da ifade edilebilir. Bahsi edilen gayrimenkul varlığının gelir getirici bir şekilde korunabilmesinin bakıma bağlı olduğu düşünülürse zamanla vakfın gelir sağlayıcı özelliğini yitirdiği iddia edilebilir.

Muhtemelen yukarıda ifade edilen diğer nedenlerden ötürü Osmanlı vakıf sektöründe yavaş ancak gerekçeli bir dönüşüm yaşanmış hemen tüm katmanlarda nakit para üzerine kurulmuş vakıf biçimi yaygınlık kazanmış olabilir. Bu türün selatin vakıflarından ziyade uzun ömürlü olma ihtimalleri düşük ancak sosyal ihtiyaç çerçevesinde şehir merkezleri dışında güçlü gelir kaynakları olmayan vakıf işletmelerini besleyecek bir kanal işlevi gördüğünü söylemek de muhtemeldir. Öyle ki 19. yüzyılda vakıf kayıtlarında ufak mahalli cami, okul ve benzeri yerleşim birimlerindeki sosyal hizmetlerin görülmesinde bu türlü vakıflardan yararlandığı söylenebilir (Özcan, 1999: 129).

Para vakıflarının işletme usulleri incelediğinde, yalnız para ve menkul vakfedilen vakıflarda asl-ı mal zorunluluğu olan oran işletme usulü ile muameleye verilmiş ve yapılan giderlerden sonra yıllık kalan miktarın biriktirilerek mülk alınması söz konusu olmuştur. Mülk ve paranın birlikte vakfedildiği vakıflarda menkulün kirası, paranın nema geliri ile birleştirilip giderler düşüldükten sonra gelir getirisi olan mülk alınması amaçlanmıştır. Mülk şeklinde vakfedilen vakıflarda ise icarın doğrudan muameleye verilmesi yöntemi de uygulanmıştır. Mülkle beraber paranın da vakfedildiği fakat icarın ve paranın muameleye verilmesinin istenmediği vakıflarda ise mülk muaccelle usulü ile kiralanıp elde edilen gelirden harcamalar düşülerek sağlanan meblağa vakfedilen para miktarı eklenerek yeni bir mülk alınması yoluna gidilmiştir (Gürsoy, 2017: 181-182).

Vakıfların bir kısmında vakfedilen paranın nasıl kullanılacağı net değildir. Nakit tutarının nereye sarf edileceği net olmadığı için paranın mülk alımına harcanması neticesinde işleyiş farklı bir boyut kazanır. Bu belirsizlik durumunda sorumluluk mütevellinin tasarrufuna terkedilmiştir. Vakfedilen paraların zorunlu prensiplerle kullanılması görevi vakıf yönetimine genellikle de mütevellinin uhdesindedir. Mütevelliler, bölgede tanınan ve güvenilir insanların arasından seçilmişlerdir. Mütevellilerin 19. yüzyılın başlarından sonra

kurumlarda istihdam edilen kişiler içinden seçildiği de olmuştur. Mütevellinin gerek duyulduğunda vakıfta kitabet ve nezaret gibi farklı vazifelerle iştiغال ettikleri de görülmüştür. Vakıf işleyişinde denetleme organı içinde nezaret görevlileri çalışmıştır. Nezaret görevlilerinin önemli bir kısmı gönüllülerden oluşmuş, bu görevlilere bazı vakıflarda günlük düşük miktarda ücretler verilmiştir (Gürsoy, 2019: 109).

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde nukud vakıflarına dair irili ufaklı pek çok örnekle karşılaşmak son derece sıradan bir durumdur. Mesela Bursa vakıfları örneğinde de bahsi edilen bu iddianın neticesi yaşanmış 16. yüzyılda gayrimenkul varlığına dayanan vakıf malı 18. yüzyıldan itibaren para varlığına dayalı bir biçime dönüşmeye başlamıştır (Çiftçi, 2001: 71). Bu dönüşümün Çubuk'da da yaşanmasına şaşmamak gerekir. Kuruçay Medresesi için tahsis edilmiş para vakfının da bu bakımdan medresenin ayakta kalmasına imkan tanıyacak bir niteliği olduğu söylenebilir.

Kuruçay Medresesi

Anadolu'nun fethinden sonra Ankara ile civarı bir Türk yurdu olmuş, bu durum yer isimlerinde de kendisini farklı biçimlerde göstermiştir. Bu nedenle genel olarak Ankara özel olarak da Çubuk özgün örnekler sunmaktadır.

Tapu Tahrir Defterleri üzerinden söz konusu isimlere erişmek mümkündür. Bu bakımdan yukarıdaki ilgiye mesnet teşkil etmesi için Çubuk ve yöresindeki bazı yerleşim birimlerine Kuruviran, Kızılviran, Akçaviran, Kuzviran ve benzeri şekillerde isimler verilerek eski durumları ve yerleşim yeri olduklarına işaret edildiği misal olarak verilebilir. Başka durumlardaysa Mahmutoğlan, Esenboğa, Emir İlyas ve Kürdalp gibi tarihi şahsiyet ya da özel isimlerin yerleşim yerlerine isim olarak verildiği hatırlanabilir. Binağaç, Elmaçayırı, Eğriekin, Kozludere isimleri bu bölgelerde üretilen veya baskın bitki türlerinin adlarının yer adı olarak tercih edildiğine işaret etmektedir. Keza Köselik, Karacakaya, Küre, Bayır ve benzeri şekilde coğrafi konumlarına işaret edici isimler verilerek durumlarına gönderme yapılan yerleşimler olduğu da görülmektedir (Kankal 2019: 7-9). Kuruçay'ın adlandırılması son örnekte de görüleceği üzere coğrafi yapı ile ilgilidir. Gerçekten de köyün ortasında, kış zamanı kuru olduğu tespit edilen bir çay yatağı yer almaktadır. Köy bu çayın iki yakasına kuruludur.

Kuruçay'ın son derece eski bir yerleşim birimi olduğu Tapu Tahrir Defterleri'ndeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Öyle ki Maliyeden Müdevver Defterleri'deki kayıtlara göre 1463 gibi erken bir dönemde bile Kuruçay'ın adı geçmekte ve burada vergi mükelleflerinin bulunduğu görülmektedir. 1463, 1523, 1571, 1792, 1842 ve 1844 tarihli kayıtlara istinaden Kuruçay'ın sürekli iskan edilmekte olduğu ve 2020 yılı itibarıyla 557 yıllık bir köy vasfında bulunduğu ifade edilebilir (Kankal, 2019: 18). Tabiatıyla Kuruçay ismine Osmanlı salnamelerinde de rastlanmaktadır. 1311 [1893-1894] tarihli Ankara Vilayet

Salnamesi'nde de Çubuk'un köyleri arasında yer almaktadır (Salname-i Vilayet-i Ankara, 1311: 328).

Kuruçay gibi ufak bir köyü önemli hale getiren ise burada kurulduğu arşiv vesikası ile halk arasındaki rivayetlerden anlaşılan Kuruçay Medresesi'dir. Vakfiyede medreseyi yaptıran olarak adı geçen Mehmedzade Hacı Ahmed Efendi'ye ilişkin sağlıklı bir bilgiden söz edilememekle birlikte halk arasında yaygın olan rivayetlerden ve bu hususta araştırma yapan amatör araştırmacıların verdikleri malumattan bahsedilebilir.

Vakıf kayıtlarında da anıldığı üzere medresenin banii lakabı Kara Mehmedzâde olan Hacı Ahmed Efendi'dir (Şahsiyet Defterleri: 227:62, 114/508). Hem medrese hem de nukud vakfının vâkîfi olan Müderris Ahmed Efendi, Çankırının Orta kazasından Çubuk'a yerleşen bir ailenin evladıdır. Sadattan¹ olduğu belirtilen Ahmed Efendi 1855 yılında Çubuk'un Kuruçay köyünde doğmuş, 1939 yılında 84 yaşındayken de vefat etmiştir (Çüen, 2016: 441-442).

Eğitimi İstanbul'da ikmal etmiş olup hafızlığını da yine burada tamamladığı belirtilmektedir (Çınar & Gümüşçü, 2002: 246). Memleketine dönen Ahmed Efendi'nin Çankırıda meşhur olan Şeyh Mustafa Efendi'den ders aldığı, ardından İstanbul'a dönerek burada Fatih Medresesi'nde eğitim gördüğü, 30 yaşında müderrislik icazeti almasından sonra tekrar doğduğu yöreye döndüğü ve buralarda eğitim faaliyetlerine giriştiği belirtilmekte, Çubuk, Kızılcahamam ve civarında eğitim faaliyetlerine giriştiği ve öğrenci yetiştirdiği ifade edilmektedir (Avcı & Onay: 60-61; Çüen, 2016: 443). Hacı Ahmed Efendi'ye Cumhuriyet'in ilanı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın teklif edildiği ancak kendisinin eğitim faaliyetlerine devam etmek istemesi nedeniyle bu teklifi geri çevirdiği Kuruçay'daki alan çalışmasında da ifade edilmiştir (Erdoğan, 2019; Çüen, 2016: 445).

Mürettep bir medrese eğitimi aldığı belirtilen Hacı Ahmed Efendi'nin Nakşibendiye, Kadiriye, Şazeliye ile Bayramiye tarikatlarından icazetli olduğu da zikredilmektedir. Keza Ahmed Efendi'nin müderrislik faaliyetlerinin haricinde Çubuk Bidayet Mahkemesi'nde aza olarak görev yaptığı da yine Ankara Vilayet Salnamesi'nde kayıtlı bulunmaktadır. (Çüen, 2016: 443-444; Salname-i Vilayet-i Ankara, 1318: 171).

Kuruçay Medresesi'nin Çubuk'taki iki medreseden biri olduğu söylenebilir. Ne var ki her iki medrese de Çubuk'un merkezinde yer almamakta, kaza merkezinin köylerinde bulunmaktadır. Bu vakıanın izahına ilişkin yukarıda Çubuk'un Ankara'nın gölgesinde kalmış olduğuna ilişkin iddia bir cevap olarak telakki edilebilir. Öyle ki Osmanlı şehir kültüründe medrese gibi eğitim kurumları kaza merkezlerinin odak noktasında yer almakta, şehir ve mahalleler de bu merkez üzerinden gelişim göstermektedir. Ancak Çubuk örneğinde Ankara şehir merkezinde geleneksel anlamda hem Selçuklu hem de Osmanlı

1 Hz. Muhammed'in soyundan gelenler; özellikle Hz. Hasan'ın evladı.

medreselerinden söz edilebilir. Bununla birlikte Çubuk'ta bu geleneksel yapılanma kaza merkezinde değıl de köylerde kendisini göstermiş bulunmaktadır.

Kuruçay Medresesi'ne ait en güvenilir belge onun Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki nukud vakfı vakfiyesidir. İslam hukukuna göre tasarlanmış bu vakfiyenin metni, bir vakfın kanun önündeki varlığının kaynağı ve gücünün ise vesikası niteliğindedir. Söz konusu vakfiye Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Vakfiye Defterleri içindeki 605 nolu defterde bulunmaktadır (Vakfiye Defterleri: 605, 65/83).

Söz konusu vakfiye 25 Cemaziyelevvel 1330 [13 Mayıs 1912] tarihli olup Mehmedzade lakaplı Hacı Ahmed Efendi'ye aittir. Vakfiyede medresenin genel olarak fiziki konumu ile yapısına ilişkin bilgiler verilmiştir. Vakfiyede geleneksel olarak vakfın devamı için gerekli olan 1.000 kuruştan bahsedilmiştir.

Kuruçay Medresesi'nin nukud vakfına ilişkin vakfiye 25 Cemaziyelevvel 1330 tarihli olsa da bu tarih vakfın tesciline işaret etmektedir. Öyle ki medresenin zaten Hacı Ahmed Efendi tarafından 1307 [1889-1890] yılında kendi arsası üzerine inşa ettirilmiştir. Bu ayrıntıdan da anlaşılacağı üzere medrese nukud vakfından 22 yıl önce kurulmuş olmalıdır.

Medreseye ilişkin olarak da şu noktalara işaret edilebilir. Vakfiyede belirtildiği üzere medrese dokuz hücre ile bir dershaneden müteşekkil inşa edilmiştir. Ancak bu yapıdan bugüne kalmış bir kalıntı bulunmamaktadır. Medresenin inşa edildiği yerde bugün Hacı Ahmed Efendi'nin adının verildiği ve yeni yapılmış olduğu anlaşılan bir cami yer almaktadır. Kuruçay'daki alan araştırmasında köylülerle konuya ilişkin yapılan görüşmelerde medresede zamanında 400 kadar öğrencinin okuduğu, iş için gittiği Konya'da Kuruçaylı olduğunu öğrendiği birinin "Kuruçay evliya yatağıdır" diyerek mukabele ettiği ifade edilmektedir (Erdoğan, 2019). Bu hususta 400 kişi rakamının abartılı olduğu belirtilmelidir ki başka ifadelerde görülen 300 öğrenci sayısı da son derece fazladır. Nihayetinde Kuruçaylı Mehmet Armutçu'nun şahitliğine göre Kuruçay Medresesi'nde dört öğrenci bulunmaktadır. Yine anlatıldığına göre medresede her sene icazet merasimi yapılmakta ve bu törenlere sayısı 600'e erişen bir kalabalık icabet etmektedir (Çubuk İlçesinin Tarihçesi 2020).

Mevcut medrese düzeninde geleneksel olarak medrese hücrelerinde bir kişi kalmaktadır ve bu standart uzun süre muhafaza edilmiştir. Ne var ki kimi zaman ihtiyaca binaen medrese odalarında kalan sayısının üç, dört hatta bazen beş kişi kaldığını gösteren kayıtlara da rastlanılmakta olduğu not edilebilir. (İpşirli: İslam Ansiklopedisi 331) Bu standart dikkate alındığında en yüksek rakam beş kişi dokuz medrese odası ile toplandığında kırk beş kişi etmektedir ki bu rakam her bakımdan 400 öğrenci sayısının bir hayli altında kalmaktadır. Diğer yandan hem medresedeki müderris ile medrese görevlilerinin de medresede kalma ihtimalleri söz konusu olduğunda elde edilecek rakam iddia edilenden aşağıda kalacağı söylenebilir. Elde medresenin fiziki yapısına

ilişkin bir bilgi bulunmadığından odaların büyüklüğü ve kalabilecek kişi sayısına dair bir tahminde bulunmakta da mümkün olamamaktadır.

Doğrudan Ahmed Efendi'yi konu edinen bir araştırmada ise medresede okutulan derslere ilişkin şu malumat verilmektedir:

“Kuruçay köyü medresesinde Sarf, Nahiv, Belağat, Fesahat, Hitabet, Münazara, Lüga, İlm-i Tecvit, Kıraet-i Seb'a, Fıkıh, Tefsir, Hadis, Usul-ü Fıkıh, Usul-ü Tefsir, Usul-ü Hadis, Akaid, kelam, Feraiz, İştikak, Kısas-ı Enbiya ve İntişar-ı İslam Tarihi vs. gibi Fıkıh ve Hukuk ağırlıklı Kur'an ilimlerinin yanında, Riyaziyat ilimleri olan; Hesap, Matematik (Riyaziye), Cebir, Geometri (Hendese), Astronomi (Heyet), İsa-ğuç, Mantık, Tıp, Tabiiyat (Nebatat ve Hayvanat), Kadim Yunan Felsefesi ve Yunan Tarihi gibi ulm-u şer'iyye, ulum-u nakliye, ulum-u tabiiyye ve ulum-u riyaziyye gibi dersleri ve konuları içeren müsbet bilimlerin de okutulduğu, medresenin dağılan kütüphane kitaplığından anlaşılmaktadır.” (Çügen, 2016: 444-445).

Söz konusu Kuruçay Medresesi nukud vakfiyesi ise şu şekildedir:

“Elhamdülillah'l-mevâkıfı 'alâ-küll-i hâl el-münezzehü ani't-tağyîr ve'l-intikâl ve's-salâtu ve's-selâmu alâ Muhammedini'l-mevsûfi bi-mekârimi'l-ahlâk ve mehâsini'l-hısâl ve alâ âlihî ve ashâbihî el-âricine ilâ me'ârici'l-kemâl.

Emmâ ba'd; işbu vakfiyye-i sahîhatü's-sahâvî ve vesîka-i şer'îyyetü'l-matâvinin tahrîr ve inşâsına bâ'is oldur ki, Çubukâbâd nâhiyesinde Kuruçay karyesinde Mehmedzâde el-Hâc Ahmed Efendi ibn Hüseyin Ağa zikr-i âti vakfının tescilli için mütevellî nasb ve ta'yîn eylediği Çerkeşli Mehmed Efendi ibn Mehmed mahzarında ikrâr-ı tâmm ve ta'bîr-i 'ahdi'l-merâm idüb medîne-i Ankara'ya tâbi Çubukâbâd nâhiyesinde Kuruçay karyesinde kâin taraf-ı yemîni mekteb ve yesârî ve arkası çay ve cebhesi karye-i mezkûre câmi'-i şerîfi havlısı ile mahdûd ve müstakilen havza-i tasarrufumda bulunan arsam üzerine geçen bin üç yüz yedi senesi zarfında hasbeten lillahi te'âlâ inşâ idüb el-hâletü-hâzihi iznimle talebe-i 'ulûm tahsîl itmekde olan dokuz bâb hücre ve bir bâb dershânedan 'ibâret bulunan bir bâb medresede tedris ile meşgûl olan müderrise virilmek üzere atyeb-i mâlûmdan ifrâz eylediğim bin gurûşu vakf-ı sahîh-i şer'î ve habs-ı sarîh-i mer'î ile vakf idüb şöyle ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd eyledim ki meblağ-ı mezkûr bin gurûşu rehn-i kavî ve kefl-i melî ile irbâh ve ribhî medrese-i mezkûrede müderris olanlara virile ve ben hayâtta oldukça vakf-ı mezkûrun tevliyeti bana 'âid olub ben vefât eyledikte medrese-i mezkûrede müderris olanlar mütevellî ola.

Vakfın tezyîd ve taksîri ve tebdîli ve tağyîri merraten ba'de 'uhrâ yedimde ola deyu meblağ-ı mezbûru mütevellî-i merkûm Mehmed Efendi'ye teslim ve ol dahî sâir evkâf mütevellîleri gibi berheten mine'z-zamân tasarruf eylemedi didiğini mütevellî-i mezbûr ba'de't-tasdîk vâkıf-ı mezbûr kelâmını semt-i âhara tahvil iderek vakf-ı nukûd ve zımında[?] olan kuyûd İmâm-ı A'zam ve hümâm-ı akdem Ebû Hanîfe el-Kûfî hazretleri 'indinde sahîh olmadığından meblağ-ı mezbûru ke'l-evvel mülküne istirdâdını ve mütevellî-i mezbûr dahî gerçi hâli olan minvâl üzere ise de ba'zı eimme-i dîn 'indinde vâkıfün ve vakaftü dimekle ve teslim-i ile'l-mütevellî olmağla vakf lâzım ve mütemmim olub lüzûm ise sıhhatinden münfekk olmadığı beyân iderek teslimden imtinâ' her biri mübteğâlarınca tâlibân-ı müterâffân

bulmalarıyla âlimen bi'l-hilâfî'l-cârî beyne'l-eimmeti'l-eslâf evlâd-ı vakf-ı mezkûrun sıhhat ve lüzûmuna ba'de'l-hükm vâkıf-ı mezbûr da'vâ-yı mezkûresiyle mütevellî-i merkûm Mehmed Efendi'ye ber-vech-i şer'î mu'ârazadan men' olunub vakf-ı mezkûr sahîh ve muhattem ve naks u nakîzi mümteni'u'l-ihimâl olduğun mâ-va'ka'a bi't-taleb ketb olundu.

Cerâ zâlike fi-yevmi'l-hamis ve'l-ısrîn min Cemâziye'l-ûlâ sene selâsîn ve selâse-mietin."

Kuruçay Medresesi nukud vakfına ait vakfiyede temel bazı bilgiler haricinde ayrıntılı bilgilerin varlığından söz edilemez. Vakfiye haricinde muhasebe kayıtlarına da erişilememiştir. Bu yüzden vakfiyenin tahlilinde mukayeseler yapılmaya çalışılarak Kuruçay Medresesi nukud vakfı anlaşılmasına çalışılmıştır. Gerek Kuruçay gerekse diğer medrese nukud vakıflarında üzerinde durulması gereken iki önemli husus bulunmaktadır. Bu hususların ilki vakfedilen ve asl-ı mal da denilen sermayenin nerede ve nasıl değerlendirildiğinin ortaya konmasıdır; para vakfında hedef sermayenin değişik enstrümanlar kullanılarak 'galle', "rihb" veya "faide" adı verilen fazlalığın sağlanmasıdır (Özcan, 2003: 53-59). İkinci husus ise elde edilen "faide"nin nerede ve nasıl harca edildiğinin meydana çıkarılmasıdır. Nihayetinde ancak böylelikle bir nukud vakfının nasıl işletildiği ve gelirin vâkıfın şartlarına uygun bir biçimde sarf edilip edilmediği anlaşılabilir.

Vakfiyedeki ilk husus vakfedilen medrese yapısının Kuruçay'daki konumudur. Vakfiyeye göre daha önce medrese olarak kullanıma sunulan medrese köyün içerisinde olup sağ tarafında okul, sol ve arka tarafında dere, ön kısmında ise caminin avlu bulunmaktadır. Yerinde yapılan saha araştırmasının yanı sıra köylülerin şahitlikleri de vakfiyede geçen malumatla örtüşmektedir. Medrese yapısından geriye bugün bir şey kalmasa da 9 oda ile bir dershaneden müteşkil olduğu anlaşılmaktadır.

Çerkeşli Mehmed Efendi'nin mahzarında müteveli nasp ve tayininin yapıldığı nukud-ı mevkufe 1.000 kuruşluk bir kaynağa sahip bulunmaktadır. Vakfiyeye göre hayatta iken bizzat vâkıf olarak Hacı Ahmed Efendi'nin müteveli olacağı vakıf tevliyeti yine bu medresede müderrislik yapacaklar tarafından yürütülecektir.

Yukarıdaki kısa izahat ışığında 1.000 kuruşluk para vakfının vakfiyesi öncelikle iki bakımdan değerlendirilebilir. Birincisi, bu vakfiye öyle anlaşılıyor ki medresenin vakfiyesine kısmen ek [zeyl] denebilecek bir vesika olup onun asıl vakfiye içinde yer alan ve medresenin işleyiş ile idaresine kaynaklık edecek bir gelirin tespiti ile ilgili olmalıdır. Ancak eğer medreseye ait henüz elde olmayan asıl vakfiyede medresenin gelirine ilişkin bir kayıt yer alıyorsa bu durumda sonradan ya gelirin yetmemesi ya da ayrıca bir gelir tayininin gerekli olması durumundan bahsedilebilir. Ne var ki para vakfından elde edilecek gelirin müderrise hasredilmiş olması kurucu vakfiyede müderrise verilecek

ücrete yer verilmeme durumunu akla getirmektedir ki bunun olması ihtimal dışı görülebilir. Belki ekonomik gerekçelerle müderrise verilecek olan ücretin böylesi bir yöntemle artırılma yoluna gidilmesi de muhtemeldir. İkincisi ise bu vakfiyede bahsedilen paranın işletilme biçim ve oranlarına ilişkin herhangi bir bilginin verilmemiş olmasıdır.

Vakfiyede belirtildiğine göre vakfedilen paranın işletilmesi ile elde edilecek miktar müderrisin maaşı olarak kullanılacaktır. Vakfiyedeki ifadeye göre müderrise verilmek üzere vâkıfın “etyab-ı malından ifraz” edilmiştir. Müderrisin alım gücünün anlaşılabilmesi için muhtemel maaşının tahmin edilmesi bir yol olabilir. Bunun ortaya çıkarılmasında vakfiyenin kaydedildiği dönem boyunca Ankara ve civarındaki memur maaş veya mal ile hizmetlerin fiyatları fikir verebilir. Kuruçay’a göre erken bir örnek olan Mihaliçcik’ta itikada muhalefet edenlere vaaz etmekle görevlendirilen ulemaya ödenecek aylığın kişi başı 1.000 kuruş olması gerektiği ifade edilmektedir (Y.MTV. 166/177). Mesela 20 Haziran 1899 tarihli bir belgeye göre de Çubuk’a nüfus katibi olarak atanan Nureddin Efendi’nin işe başlangıcında aylık maaşının 200 kuruş olduğu anlaşılmaktadır (DH.MKT. 2213/14). Görüldüğü üzere zamana ve coğrafyaya göre farklı maaş miktarları ile karşılaşılmakla birlikte Çubuk için ortalama bir memur maaşının 200 kuruşun üstünde olduğu, dolayısıyla 1.000 kuruluk para vakfının o ölçüde değerlendirilmesi durumunda müderris maaşının ödelebileceği tahmin edilebilir.

Vakfiyedeki asıl önemli husus paranın vakfedilerek Osmanlı dönemindeki vakıfların murabaha gibi para işletme yöntemlerini kullanmasına işaret yapıyor olmasıdır. Öyle ki bu husus uzun tartışmaların sonrasında Osmanlı mali sisteminde yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu yaklaşımın vakıfların sorunlar karşısında imkanlarını genişletebilmelerinin bir örneği şeklinde değerlendirilebilir. Diğer yandan para vakıflarının, sermayenin kullanıma sunulması ve finans zorluğu çeken kesimlere kredi imkanı tanınması bakımından da önemli görevler üstlendiği görülmektedir. Her ne kadar Osmanlı ekonomi sisteminde sermaye birikimine dikkat edilse de zanaatkarların ihtiyaç duydukları finanslar kısmen para vakıfları ile karşılanabilmiştir.

Çubuk’taki vakıfların ihtiyaçlarına binaen para vakfının finansal bir enstrüman olarak kullanılması şaşırtıcı değildir. Bu iddiaya misal olarak Çubuk’un köylerinden Yazır’daki cami için Pir Veli ve Muharrem isimli kişilerin 300 kuruşluk parayı vakfettikleri yahut Ali oğlu Süleyman isimli başka birinin de Sirkeli karyesindeki cami için 8.000 akçelik bir meblağı para olarak vakfettiği kaynaklardan anlaşılmaktadır (Demir, 2016: 397-398, 404; Çınar & Gümüşçü, 2002: 236). Eğer Sirkeli’de 8.000 kuruşluk bir vakıftan bahsediliyorsa 1.000 kuruşluk bir nukud vakfının büyüklüğü neye karşılık gelmektedir?

Kuruçay için başka coğrafyalarla genel bir kıyas yapılmak gerektiğinde Gönük ve Mihaliç’e bakmak mümkündür. Öyle ki 19. yüzyılda Anadolu kırsalında

pek çok para vakıfları açılmıştır. İlk misal olarak Göynük'te faaliyete geçen 13 para vakfının 10'u kırsal alanda bulunmaktadır. Bunların biri 2.000 kuruş, diğerleri ise 1.000 kuruşluk para vakıflarıdır (Özlu, 2006: 309). Mihaliç kazasında kurulan 35 para vakfının 14'ü ise 1.000 kuruşluk, diğerleri ise 1.500-2.000 kuruşluk vakıflar olarak Kuruçay Medresesi nukud vakfıyla hemen hemen aynı büyüklüktedir. Keza bu dönemde kurulan tüm para vakıflarının kar haddi %15 oranındadır. (Keleş, 2001: 203)

1844 yılından sonra 100 gümüş kuruş = 1 altın lira kıyası 1. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiş olduğu bilinmektedir. 1 kuruş = 1 gram saf gümüş, 1 altın lira = 6,6 gram saf altın ihtiva etmekte idi. Bu kararla daha sonra çift metalli para sistemine geçilmiştir. (Pamuk, 2002: 459) Bu bakımdan vakfedilen 1.000 kuruşun değeri 10 Osmanlı altın lirasına eşittir. Genel bir alım gücü kıyasının yapılabilmesi için 1845 tarihli Kuruçay karyesi temettuat defterine bakıldığında 1 dönüm hububat tarlasının değerinin 8-18 kuruş, 1 dönüm tütün tarlasının değerinin 45-60 kuruş, 1 dönüm bahçenin değerinin ise 15-20 kuruş olduğu görülmektedir (ML.VRD.TMT.d. 661).

Genel kurallar çerçevesinde işletilmiş olan nukudun vakfiyede belirtildiği üzere "rehn-i kavi ve kefil-i meli" ile irbah ve ribh edilmesi istenmektedir. Bilindiği üzere Osmanlı para vakıflarında vakfedilen miktar diğer bir deyişle asl-ı mal istiğlal, istirbah, murabaha gibi terimlerle işletileceği ifade edilmektedir. Bu ifadeden kasıt aslında yasak olan faize girmeden muamele-i şer'iyeye oranına uygun bir biçimde kredi olarak verilmesi anlamına gelmektedir. Keza bu türlü muamele-i şer'iyenin bir biçimde kredi imkanı olarak kullanıldığı yine vesikalardan anlaşılmaktadır. Bu tespiti Dahiliye Nezareti'nden Evkaf-ı Hümayun Beytülmal Kaymakamlığı'na yazılan 30 Ekim 1910 tarihli yazı misal olarak gösterilebilir. Bu misalde Ankara vali yardımcısı Neşet Bey'in borcunu ödeyememesi sonucunda kredinin kefil olan Mehmed Emin Feyzi Bey'den talep edilmektedir (DH.MKT. 903/86). Benzer bir biçimde borçlanmaya başka bir örnek olarak nukud-ı mevkufeden aldıkları 210 kuruşluk borcu ödeyemeyen Şura-yı Devlet muavinlerinden Nafiz ve Muammer beylerin miktarın maaşlarından kesilmesi ile ilgili 16 Nisan 1905 tarihli belge gösterilebilir (DH. MKT. 947/10).

Para vakıflarının eğitim kurumları için kullanılmaları Osmanlı eğitim kurumlarının ekonomik anlamda idaresinde ve ihtiyaçlarının görülerek uzun süreli hizmet vermesinde önemli amillerden biri olarak değerlendirilebilir. Sıbyan mekteplerinin yanı sıra medreselerin de hem bakım ve onarım hem de müderris maaşlarından öğrencilerinin giyim, iâşe ve ibate masraflarına değin pek çok alanda para vakıfları ile desteklendiği bilinmektedir. Nukud vakıflarını yasaklayan Çivizade'ye Rumeli kadiaskeri sıfatıyla mukabele eden Ebussuud'un yazdıkları medreselerle para vakıfları arasındaki ilişkiyi en açık şekilde ortaya koymaktadır. Ebussuud Efendi'ye göre "...Rumeli'nin ba'zı imaretleri ve ba'zı medarisi ve ekser mesacidi ve cami'i evkaf-ı nukuddur, cümle at ahırı

olmak mukarrer oldu ve min ba'd ma'mur olmak müyesser olmaz ve şehirlerin ve kasabatın suları evkaf-ı nukuddur, kurumak mukarrer oldu ve min ba'd yeniden imaret ve mesacid ve medaris ve dahi bunların emsali hayrattan ne ki var olursa gayet az vaki' olur..." ve tüm hayrat çalışmaz ve işlemez hale gelir; dolayısıyla nukud vakıflarına itina etmek gerekir (Şimşek, 1986: 213). Bu nedenle olsa gerek Osmanlılar döneminde eğitim kurumları nukud vakıflarınca desteklenmiş, faaliyetlerinin sürdürülmesi için geniş çaplı bir biçimde nukud vakıflarının gelirlerinden faydalandırılmıştır.

Sonuç

Osmanlılar idareleri altında bulunan yerlerde idari, siyasi ve ekonomik kurumlar kurarken bunlara eğitimi de dahil etmişlerdir. Ancak eğitimi mekanik bir yapılanma şeklinde ele almamış, işleyiş zamanla bürokratik bir yapıya dönüşse de hayır zihniyeti içinde değerlendirmişlerdir. Bu bakımdan eğitim, vakıf gibi son derece güçlü sivil bir alanın uygulama alanı içinde kalmıştır. Osmanlılar bu yaklaşımı hem dini hem de tarihi gerekçelerle desteklemiş ve yeni imkanlarla da geliştirmişlerdir.

Osmanlılar medreseleri yerelden şehir merkezlerine ve başkente doğru ilerleyen bir hiyerarşi içinde tasarlamış, bu hiyerarşik sınıflamayı müderrislerin maaşlarına göre yapmışlardır. Şehir merkezlerindeki medreseler genelde külliyeler içinde olup nispeten zengin vakıflarla desteklenirken taşrada bulunanlar ise daha mütevazı imkanlarla kurulup işletilmişlerdir. Ancak her halükarda medreseler hayri müesseseler olarak kurulmuş ve yaşatılmışlardır.

Osmanlılar döneminde Ankara'ya bağlı Çubuk kazasında da medreseler kurulmuştur. Bu medreselerden biri Kuruçay Medresesi olup kurucusu İstanbul'da mürettep medrese eğitimi görmüş olan Hacı Ahmed Efendi'dir. Hacı Ahmed Efendi Kuruçay Medresesi'ni kendi arsası üzerinde kurup eğitim vermesini sağlamıştır. Müderrislik de yapan Hacı Ahmed Efendi kurduğu medresenin kendisinden sonra da yaşamasını planlamış, bu niyetle 1.000 kuruşluk bir para vakfederek gelirinin bu medresede müderrislik yapanlara sarf edilmesini istemiştir.

Kuruçay Medresesi misalinde de görüleceği üzere şehir merkezlerinden uzakta bireysel çabalarla kurulmuş olan medreselerin faaliyetlerini sürdürmesi son derece önem arz etmektedir. Bu bakımdan medresenin eğitim faaliyetine devam edebilmesi için doğrudan gelir getirici imkanlar sunduğu düşünülen para vakfı tercih edilmiştir. Bununla beraber bir süre eğitim faaliyetinde bulunan Kuruçay Medresesi'nin faaliyetlerinin uzun süreli olmadığı anlaşılmış, bugün için medreseden geriye halk arasındaki rivayetlerden başka bir belge kalmamıştır. Ancak söz konusu medrese ve onun nukud vakfı İstanbul'un dışında Anadolu'da da yükseköğrenimin finanse edilmesi bakımından önemli bir belge niteliğindedir. Keza bu belge diğer yandan taşrada halkın eğitime destek olabilmesine imkan sağladığı için de son derece dikkat çekicidir.

Vakfiyeden bugün için çıkarılması düşünülen netice ise yükseköğrenim kurumlarının mikro ölçeklerden itibaren finansal olarak desteklenmesidir. Eğitimin işleyişiyle niteliğinin geliştirilmesinin yanı sıra organizasyon becerilerinin artırılması bu türlü desteklerle mümkün olabilir. Bilhassa Kuzey Amerika'da kürsülerin desteklenmeleri yukarıdaki sonuca müşahhas misal olarak verilebilir. Bölüm ölçeğinde sağlanacak finansal destekler eğitimin nitelik ve niceliğinin geliştirilmesine imkan sağlayacaktır.

Günümüzde oluşturulacak para vakıflarının çalışma alanlarına uygun olarak seçecekleri finansal yatırım araçları için emtia sektörlerinin pek çok imkan sunması muhtemeldir. Özellikle risk sermayesi [venture capital] olarak bilinen yöntem hem şehir merkezlerinde hem de taşrada eğitim faaliyetlerinin yanı sıra araştırma-geliştirme için fonlara ihtiyaç duyan üniversiteler tarafından bir finans aracı olarak kullanılabilir. Bu bakımdan teklif edilecek ilk husus üniversitelerdeki kuluçka merkezlerinde üretilecek projelere risk sermayesinin işleyişine benzer bir biçimde destek sağlayacak finansal çözümlerin tasarlanması olacaktır. Hem risk sermayesinden elde edilecek gelirlerle hem de para vakıflarının farklı enstrümanlarla geliştirecekleri varlıklardan elde edecekleri imkanlarla destek sağlanması orta ve uzun vadede eğitimin ve araştırmanın gelişmesine yol açacaktır. Bu destekler arasında ihtiyacı olan üniversite mensubu yahut öğrencilere destek vermek, burs sağlamak ve bilimsel gezilerle araştırmaları fonlamak başta gelecektir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi:

DH.MKT. 903/86

DH.MKT. 947/10

DH.MKT. 2213/14

ML.VRD.TMT.d. 661

Y.MTV. 166/177

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi:

Vakıf Defterleri: 605, 65/83

Şahsiyet Defterleri, 227:62. 114/508

Araştırma Eserleri

Arioğlu, İ. E. (2016). Ankara Savaşı, Yıldırım Bayezid ve Timur Üzerine Halk Anlatıları. *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu (9-10 Ekim 2015, Çubuk-Ankara)*. Ed. Hüseyin Çınar, Tekin Önal. Ankara: Çubuk Belediyesi, 311-318.

- Avcı, Y. & Onay, M. (ty). *Bütün Yönleriyle Yeşil Çubuk*. Çubuk Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı.
- Baktır, M. (2009). Suffe. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 37, 469-470). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Baltacı, C. (2005). *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri: 1*. 2. Basım. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bulut, M. (2017). Balkanlardaki Osmanlı Medeniyetinde Vakıf, İktisat ve Finans. *ADAM Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 129-148.
- Çınar, H. & Gümüşçü, O. (2002). *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası*. Ankara: Bilge Yayınevi.
- Çınar, H. (2016). Osmanlı'dan Günümüze Çubuk Kazası'nın İdari Yapısı. *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu (9-10 Ekim 2015, Çubuk-Ankara)*. Ed. Hüseyin Çınar, Tekin Önal. Ankara: Çubuk Belediyesi, 43-70.
- Çınar, H. (2019). Çubuk ve Kızılcahamam'da Yıldırım/Çıtak Yerleşmeleri. *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi II. Uluslararası Sempozyumu (5-7 Ekim 2017)*. Ed. Fatih Erkoçoğlu, Necmettin Ayan, Ankara: Çubuk Belediyesi, 25-52.
- Çizakça, M. (2017). *İslam Dünyasında Vakıflar*, Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Çiftçi, C. (2001). *Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri* (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Bursa.
- Çubuk Haber. (2020). *Çubuk İlçesinin Tarihçesi*. http://www.cubukhaber.com/html_page.php?page=tarihi&uniq_id=1209783256 [28.01.2020]
- Çüçen, İ. (2011). Müderris Hacı Ahmet Efendi Kimdir?. *Kuruçay Köyü Derneği*. <http://kurucaykoyu.org/muderris-haci-ahmet-efendi-kimdir/> [28.01.2020]
- Çüçen, İ. (2016). Müderris Hacı Ahmet Efendi (H. 1271/M. 1855-1939). *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu (9-10 Ekim 2015, Çubuk-Ankara)*. Ed. Hüseyin Çınar, Tekin Önal. Ankara: Çubuk Belediyesi, 441-446.
- Demir, A. (2016). Osmanlı Dönemi'nde Çubuk Kazası Vakıfları. *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu (9-10 Ekim 2015, Çubuk-Ankara)*. Ed. Hüseyin Çınar, Tekin Önal. Ankara: Çubuk Belediyesi, 397-398.
- Dumlu, E. (2015). XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal - Çivizâde, Birgivi). *İlahiyat*, 44, 303-337.
- Erdoğan, A. (2019, 29 Aralık). Kişisel görüşme.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini, II. Kitap*. Haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı İstanbul, Yapı Kredi yayınları.
- Faroqhi, S. (2004). Bosnian Merchants in the Adriatic. *International Journal of Turkish Studies*, 10 (1-2), 225-239.

- Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Gürsoy, Ç. (2017). Para Vakıfları Kapsamında Sosyo-Ekonomik Bir Analiz: Davudpaşa Mahkemesi Kayıtları (1634-1911). *Belleten*, 81 (290), 159-190.
- Gürsoy, Ç. (2019). Aynı ve Başka: Evkaf Muhasebeciliği Mahkemesi Para Vakfı Kayıtları (1491-1828). *Belleten*, 83 (296), 95-126.
- Hızlı, M. (1988). Osmanlı Dönemi Bursa'sında Eğitim-Öğretim Vakıflarına Genel Bir Bakış. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (7), 183-191.
- Hızlı, M. (2004). Anadolu'daki Osmanlı Medreseleri: Bir İcmal. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2(4), 371-409.
- Hızlı, M. (2008). Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 25-46.
- İpşirli, M. (2003). Medrese: Osmanlı Dönemi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 28, 327-333). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İzgi, C. (1998). *Osmanlı Medreselerinde İlim: Riyazi İlimler (1. Cilt)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kankal, A. (2016). 15. 16. Yüzyıllarda Çubuk ve Çevresinde Yerleşme ve Nüfus. *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu (9-10 Ekim 2015, Çubuk-Ankara)*. Ed. Hüseyin Çınar, Tekin Önal. Ankara: Çubuk Belediyesi, 17-42.
- Kankal, A. (2019). Osmanlıdan Günümüze Çubuk'ta Yer Adları Üzerine Düşünceler. *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi II. Uluslararası Sempozyumu (5-7 Ekim 2017)*. Ed. Fatih Erkoçoğlu, Necmettin Ayan, Ankara: Çubuk Belediyesi, 1-23.
- Keleş, H. (2001). Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma-Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 189-207.
- Korkut, C. & Bulut, M. (2017). XV. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Para Vakıfları ve Modern Finans Kurumlarının Karşılaştırılması. *ADAM Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 167-194.
- Kuruçay'da Bir Medrese* (1985). https://dnmstm.tr.gg/_KURU%C7AY-MEDRESSES%26%23304%3B.htm [28.01.2020]
- Özaydın, A. (2007). Nizamiye Medresesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 33, 188-191). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özcan, T. (1999). Sofyalı Bali Efendinin Para Vakıflarıyla İlgili Mektupları. *İslam Araştırmaları*, 3, 125-155.
- Özcan, T. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Devri Üsküdar Vakıfları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özcan, T. (2008). The Legitimization Process of Cash Foundations: An Analysis of the Application of Islamic Law of Waqf in the Ottoman Society. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 235-248.
- Özdemir, R. (1986). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Özlu, Z. (2016). Göynük Kırsal Kesiminde Bulunan Vakıflar ve Vakıf Görevlileri. *EKEV Akademi Dergisi*, 10(29), 297-310.

Pamuk, Ş. (2002). Kuruş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 26, 458-459). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Salname-i Vilayet-i Ankara: 12. def'a, (1311). Matbaa-i Vilayet.

Salname-i Vilayet-i Ankara: 13. def'a, (1318). Matbaa-i Vilayet.

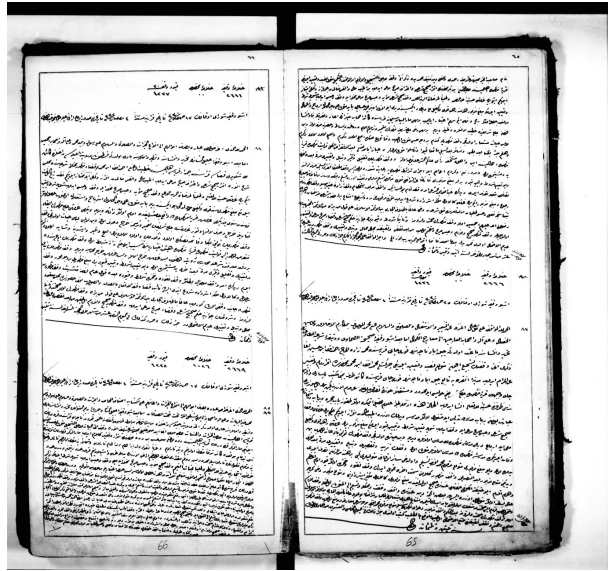
Şimşek, M. (1986). Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), 207-220.

Taş, H. (2014). *XVII. Yüzyılda Ankara*. 2. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu,

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*. 3. Basım. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yılmaz, Y. (2019). Ankara Vilayeti Salnamelerinde Çubuk. *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi II. Uluslararası Sempozyumu (5-7 Ekim 2017)*. Ed. Fatih Erkoçoğlu, Necmettin Ayan, Ankara: Çubuk Belediyesi, 191-207.

Görseller

Görsel 1.

Kuruçay Medresesi Nukud Vakfı Vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Vakıf Defterleri, 605, 65/83.

Görsel 2.

Kuruçay Medresesi'nin Yerinde İnşa Edilmiş Müderris Hacı Ahmet Efendi Camii

Görsel 3.

Kuruçay Medresesi'nin Yerinde İnşa Edilmiş Müderris Hacı Ahmet Efendi Camii'nin Kapısından Detay